

Cultura, domeniu esențial într-o societate post-COVID

■ IONUȚ VULPESCU
[Parliament of Romania]

Abstract

This article tackles the normative and axiological insights of declaring culture an essential domain for a post-COVID European society. My argument is that such European direction, progressively implemented in states such as Belgium or Italy, could positively impact the financial relaunch, not only reopening, of Romanian cultural creative sectors, in terms of providing a new legal background for recruiting creative workforce, and determining cultural entrepreneurship as a factor of economic growth.

Keywords

resilience; post COVID society; cultural entrepreneurship; essential domains; creative workforce

I. Contextualizare: un argument în favoarea esențializării domeniului Culturii

După o succesiune de *lockdown*-uri ocazionate de această pandemie, putem conchide că una dintre cele mai frecvente practici guvernamentale ține de politica lacătului, mascată de incapacitatea de a asigura o bună administrare a sferei publice. Domeniul Culturii, pe care l-am guvernat în două mandate, a fost unul dintre cele mai afectate sectoare din acest punct de vedere. Pe de o parte, pentru că în acest domeniu, chiar dinainte de pandemie, polarizările erau destul de robuste: operatorii culturali independenți reprezintă cea mai mare parte a indivizilor care activează în sectoarele culturale creative, iar fondurile de care dispun pentru proiecte sau contracte de muncă temporare sunt insuficiente, operate prin scheme de finanțare lipsite de o frecvență, predictibilitate și o sustenabilitate administrativă; la polul opus, mediul privat este rareori stimulat în sensul dezvoltării ca spații competitive, iar statul a rămas în urmă cu investițiile în infrastructura instituțiilor de cultură. Post-pandemie, radiografia domeniului culturii indică un colaps financiar remarcabil și factual printr-o istorie recentă care comportă următoarele coordonate:

1. *Ziua Supraviețuirii Artiștilor Independenți*, un protest public care confirmă

că subfinanțarea sectorului cultural nu este o expresie politică, ci o realitate deplânsă de operatorii culturali. La această manifestare, guvernul a răspuns printr-o tăcere falsificată drept o atitudine rezilientă, nu ignorantă.

2. Se discută despre redeschiderea instituțiilor de cultură, dar se omite faptul că nicio instituție culturală din România nu își reia activitatea publică în starea de dinainte de *lockdown*: în acest timp, cheltuielile de întreținere au continuat să ruleze, iar pierderile provocate de suspendarea evenimentelor culturale sau de investițiile în tehnologia necesară transpunerii actului cultural în format digital au accentuat vulnerabilitatea lor financiară. Guvernarea vehiculează patru scenarii pentru redeschiderea sectorului cultural, dar aceasta este o falsificare a problemei. Ceea ce sectoarele culturale creative necesită în mod urgent și sustenabil este o *relansare*, nu o inertă *redeschidere*. Este importantă respectarea protocolului de distanțare a spectatorilor într-o sală de concerte, dar mult mai importantă este, în sensul dezbaterii publice, consecințele „păstrării la distanță” a sectorului cultural de o finanțare rezonabilă.

3. România a întârziat să răspundă apelului lansat în 17 martie 2021 de Comisia Europeană¹ pentru elaborarea unui plan agregat dedicat politicilor de redeschidere sigură și sustenabilă a instituțiilor de cultură, asumând că statele membre trebuie să colaboreze pentru o redeschidere simultană și sincronizată, orice restricție aplicată într-o țară europeană afectând, la nivelul circulației și internaționalizării culturii, oricare alt stat. De altfel, amortizarea costurilor redeschiderii instituțiilor din sectorul cultural – o problemă neatinsă în discursurile publice ale guvernării de dreapta – trebuie susținută prin implementarea recomandării europene, anume, alocarea a cel puțin 2% pentru domeniul Culturii din *Planul Național de Reziliență și Redresare*. Cifrele arată în România o realitate străină scenariului european: în campania electorală, PNL a promis 100 mil. euro pentru acest domeniu, care au devenit 75, apoi 77 în *draftul* bugetului. În realitate, suma este zero, pentru că la ora la care este elaborată analiza de față, PNRR nu a primit încă acceptul Comisiei Europene; prin urmare, nu există fonduri pentru niciuna dintre modestele intenții exprimate în PNRR pentru domeniul culturii, care cuprinde, în mod superficial, numai patru direcții de acțiune, exprimate într-un număr echivalent de rânduri, privind digitalizarea patrimoniului cultural, creșterea rezilienței sectoarelor creative și culturale din România, respectiv „sprijinirea redresării sectorului cultural prin relansarea activităților culturale ale operatorilor culturali”². Se poate observa lesne cum expresiile citate mai sus din PNRR sunt circulare ori tautologice; în fapt, ele reflectă maniera în care perspectiva guvernării este aceea că postpandemie, sectoarele culturale pot asimila *redeschiderea ca relansare*³. Nimic mai departe de adevăr.

1 European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A Common Path to Safe and Sustained Re-Opening” (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-safe-sustained-reopening_en.pdf)

2 A se vedea PNRR – *Planul Național de Relansare și Reziliență 2021*. Sursa online: https://media.hotnews.ro/media_server1/document-2021-03-19-24675567-0-planul-national-relansare-reziliienta-pnrr.pdf

3 Cu privire la acest fapt, am lansat în luna iunie a anului 2020 platforma #ROMANIANCULTUREAFTERLOCKDOWN. Miza reală a acestui raport este depășirea criteriilor politice în evaluarea administrării și redresării sectorului cultural. Redactat din perspectiva unui fost ministru al Culturii, raportul analizează măsurile pentru relansarea sectorului cultural după criza provocată de COVID-19, aplicate în 16 state europene, oferind sugestii pentru adaptarea și implementarea acestora în România. Partea finală a raportului oferă o strategie personalizată pentru relansarea sectorului cultural românesc, concentrată în platforma #ROMANIANCULTUREAFTERLOCKDOWN. Prin măsurile propuse, platforma are potențialul de a genera normalitatea la care domeniul culturii nu se poate întoarce în urma corona-crisei, în absența unui fond de urgență și a unei finanțări viabile și diferențiate a subdomeniilor defavorizate. Raportul este, prin spiritul său, un manifest împotriva *lockdownului* culturii române. A se vedea: <https://bit.ly/ROMANIANCULTUREAFTERLOCKDOWN>

Propunerea mea este să *depolitizăm* temporar problema, dar și să o *deterioralizăm*. De ce, guvernările, independent de culoarea lor politică, nu au reușit să avanseze mecanisme de finanțare sustenabilă pentru cultură? Care sunt motivele pentru care, indiferent de poziția pe care o ocupă pe spectrul ideologic, partidele au avut dificultăți în a situa cultura în centrul actului de guvernare? Din care pricini, în ciuda nuanțelor conservatoare sau progresiste, nici statele occidentale nu reușesc să ofere sustenabilitate sectoarelor creative, de vreme

ce Belgia⁴, de pildă, păstrează o parte dintre instituțiile culturale complet deschise și pe durata *lockdown*ului, în vreme ce în Franța⁵ artiștii ocupă teatrele și protestează public pentru redeschiderea instituțiilor de cultură, chiar dacă sprijinul economic acordat de acest stat pentru operatorii culturali a fost la numai două luni de la debutul pandemiei, de până la 7 miliarde de euro⁶? Răspunsul este unul simplu. Pentru că Europa, în dinamica ei, este despărțită de două viziuni rivale în privința culturii: una care atestă cultura drept domeniu *esențial*, și o finanțează corespunzător, respectiv una care recunoaște cultura ca fiind domeniu *neesențial*, și o tratează ca o suprastructură, deseori periferică, a societății.

Se vorbește tot mai des despre salvagardarea creativității europene. Teza mea este aceea că un asemenea proces este imposibil dacă nu este susținut de o legislație unitară privind declararea culturii ca *domeniu esențial*⁷ și prioritar, legislație care necesită o urgentă compatibilizare cu strategia națională pentru cultură de la nivelul fiecărui stat. Strategie care, în cazul României, este elaborată rudimentar, neactualizată în acord cu efectele acestei pandemii și neimplementată în consecință.

II. Implicații ale recunoașterii Culturii ca domeniu esențial într-o societate postCOVID. Efecte asupra finanțării domeniului, recrutării forței de muncă de tip creativ și dezvoltării antreprenoriatului cultural

Dacă în economie se discută despre mecanisme de sprijin pentru afacerile mici și mijlocii, în educație despre combaterea inegalității în accesul la educație, în cultură principala problemă rămâne activarea caracterului de esențialitate al culturii. Câteva dintre efectele acestei schimbări de paradigmă, în contextul în care

4 "In locked-down Belgium, books are essential", in *France24*, 03.11.2020. Sursa online: <https://www.france24.com/en/live-news/20201103-in-locked-down-belgium-books-are-essential>, accesat la 3.11.2020.

5 "Protesters occupy Paris theatres to protest against Covid-19 shutdowns", in *France24*, 10.03.2021. Sursa online: <https://www.france24.com/en/europe/20210310-protesters-occupy-paris-theatres-to-protest-covid-19-shutdowns>, accesat la 04.05.2021.

6 Olivia Salazar-Winspear, "Macron announces extra aid for French arts sector battered by Covid-19 crisis", în *France24*, 06.05.2020. Sursa online: <https://www.france24.com/en/20200506-macron-announces-extra-aid-for-french-arts-sector-battered-by-covid-19-crisis>, accesat ultima dată la 4.05.2021.

7 Tendințe în acest sens la nivel european au început să fie resimțite tot mai mult. Un exemplu elocvent îl reprezintă situația Italiei care în contextul G20 a definit cultura drept „domeniu esențial” pentru strategia de revenire economică a statului, postCOVID. A se vedea declarațiile ministrului Dario Franceschini, din luna aprilie a anului 2021. "In the Run-up to G20 Italy, Culture Declared Essential for Post-Pandemic Recovery", UNESCO. Sursa online: <https://en.unesco.org/news/run-g20-italy-culture-declared-essential-post-pandemic-recovery>, accesat la 16.04.2021. În plus, potrivit unui studiu recent, Agenda pentru Dezvoltare Durabilă planificată până în 2030 recunoaște, pentru prima dată, rolul esențial al culturii, artelor și creativității în îndeplinirea ODD. A se vedea IDEA Consult et al., *Research for CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies (Brussels, 2021).

pandemia este departe de a fi încheiată, iar insecuritatea sanitară este dublată constant de insecuritate financiară, sunt următoarele.

1. Statutul angajaților și operatorilor culturali din acest domeniu s-ar modifica în sensul în care angajații sectoarelor culturale creative ar deveni o categorie de angajați esențiali. Implicit, politici dedicate construirii unui fond de urgență pentru cultură și măsuri pentru păstrarea instituțiilor de cultură deschise, măcar pentru anumite subcategorii, în eventualitatea unui nou *lockdown*, ar beneficia de un cadru de reglementare normativă care ar permite un altfel de protocol privind realizarea, respectiv finanțarea activităților publice culturale.
2. Deși cultura ar fi promovată ca un domeniu esențial, există inegalități notabile între sectoarele culturale creative, care necesită scheme de finanțare echitabile pentru diminuarea pierderilor financiare și creșterea consumului cultural prin servicii personalizate, în funcție de dificultățile fiecărui SCC.
3. Consecințele esențializării culturii ar putea fi urmărite la nivelul standardelor recrutării forței de muncă de tip creativ, dar și la nivelul formării continue, prin creșterea educației antreprenoriale atât de necesară operatorilor culturali independenți.
4. Un domeniu esențial este un domeniu care capacitează o rată de interes mai mare, respectiv o cifră mai mare de investiții, or cultura trebuie promovată ca un factor generator de profit. Esențializarea culturii ar transforma industriile creative în sectoare cu o capacitate sustenabilă de absorbție a fondurilor europene și a proiectelor de antreprenariat cultural pe timp mediu și lung.

În același timp, pandemia a generat un nou context pentru diseminarea produselor culturale. Discutăm despre digitalizarea formelor de patrimoniu cultural, despre consumul de cultură⁸ în mediul virtual, elemente care comportă nu doar o categorie aparte de cheltuieli, ci mai ales noi probleme privind formarea audiențelor în mediul societății 2.0. Creatorii dar și furnizorii de produse și servicii culturale trebuie să își sporească atenția cu privire la respectarea proprietății intelectuale: e o capcană faptul că transpunerea actului cultural în mediul digital reprezintă o cale optimă pentru reducerea costurilor implicate de producția și distribuția produselor culturale. SCC-urile descoperă în mediul virtual un nou potențial de venituri, însă și costurile diseminării în siguranță a produselor culturale sunt mult mai crescute. Prin urmare, avantajul democratizării accesului la cultură prin digitalizarea bunurilor culturale vine la pachet cu provocarea educării unor audiențe care trebuie să beneficieze de siguranță digitală, respectiv cu posibilitatea generării unor scenarii inechitabile în care producătorii de bunuri culturale sunt remunerați mai slab decât distribuitorii.

III. În loc de concluzii: reziliența, un construct cultural. Viitorul biopolitic al Culturii

Prin urmare, are societatea românească mentalitățile necesare pentru a cere, respectiv a recunoaște și susține caracterul de *esențialitate* al culturii? Putem spune că sunt audiențe pregătite să sprijine activ această schimbare, dar criza elitelor este unul dintre factorii care contribuie la amânarea acestei reconfigurări. În plus, de două luni, ICR, instituția cheie pentru promovarea și internaționalizarea culturii, nu are un ordonator de credite, iar jocul politic prin care s-a intenționat subordonarea

⁸ A se consulta Anne-Sophie V. Radermecker, "Art and culture in the COVID-19 era: for a consumer-oriented approach", *SN Business & Economics* 1/4 (2021): 3; semnificativă este constatarea acestui studiu în direcția corelării modificării practicilor culturale și a proceselor de digitalizare a produselor culturale cu un nou concept emergent de „bunăstare” a consumatorului cultural.

administrativă a instituției Primului-Ministru – funcția cea mai vulnerabilă în mediul politic – a dus la suspendarea programelor culturale. ICR este unul dintre exemplele recente care reflectă consecințele grave ale politizării culturii. Putem transforma, așa cum ar fi normal, criza provocată de pandemie într-o oportunitate pentru digitalizarea activităților culturale, fără a genera forme fără fond? Da, cu o finanțare corectă și un proiect de educare continuă a audiențelor culturale ca expresie a unor consumatori digitali responsabili.

Avem capacitatea, spre deosebire de alte state europene, să susținem Europa creativă prin determinarea culturii ca domeniu esențial și dezvoltarea unei strategii naționale în acord cu această recunoaștere? Categorical, răspunsul este afirmativ, dar pentru ca acest fapt să devină o lume posibilă, nu probabilă, determinarea culturii ca domeniu esențial nu trebuie să fie expresia unei voințe politice. Ci a unui parteneriat între putere și opoziție, un front comun în care nu culorile politice înving, prin vanități provizorii transformate în material de propagandă electorală pentru următorul ciclu de alegeri. Nu dreapta sau stânga trebuie să facă din cultură un domeniu esențial, ci political ca putere organizată pentru slujirea bunăstării cetățenilor și ca autor colectiv al unui nou contract social, pe care pandemia îl structurează după altfel de priorități.

Criza sanitară este ceea ce în biopolitică se numește o stare de excepție⁹. Aceasta impune configurarea unui regim de guvernare care transformă securizarea vieții și îmbunătățirea calității ei ca primă prioritate, urmată de dezvoltarea vieții nebiologice a unei societăți – prin economie, cultură, educație, politică – plecând tot de la fenomenul viului. Avem nevoie de o societate mai reflexivă, care să impune solidaritatea în solitudine în timpurile pandemiei și să continue implicarea și coeziunea socială și în timpurile în care distanțarea fizică va fi parte din istoria trecutului recent. Reziliența e un construct cultural. Încrederea și speranța sunt valori culturale. Bunăvoința și cooperarea sunt, la rândul lor, valori culturale. Prin urmare, nu cred că este posibilă o revenire sustenabilă în plan social, politic și uman a niciunei societăți europene în absența esențializării culturii ca factor de dezvoltare sustenabilă a acestor dimensiuni publice.

BIBLIOGRAFIE

Volume, articole și platforme culturale

Giorgio Agamben, *Starea de excepție*, traducere de Alex Cistelean (Cluj-Napoca: Idea, 2008).

Anne-Sophie V. Radermecker, "Art and culture in the COVID-19 era: for a consumer-oriented approach", *SN Business & Economics* 1/4 (2021). <https://doi.org/10.1007/s43546-020-00003-y>

Ionuț Vulpesco, *Romanian Culture After Lockdown*, (2020) <https://bit.ly/ROMANIANCULTUREAFTERLOCKDOWN>

Taha Yasseri, "A more guided visit – how to reopen museums and galleries safely. The Conversation" (2020) (<https://theconversation.com/a-more-guided-visit-how-to-reopen-museums-and-galleries-safely-141819>)

Studii și documente privind elaborarea politicilor publice europene pentru domeniul culturii

European Comision, "Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A Common Path to Safe and Sustained Re-Opening" (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-safe-sustained-reopening_en.pdf)

⁹ A se vedea observațiile lui G. Agamben din domeniu biopoliticii, în *Starea de excepție*, traducere de Alex Cistelean (Cluj-Napoca: Idea, 2008).

Ernst&Young, "Rebuilding Europe: The Cultural and Creative Economy Before and After the COVID-19 Crisis", January 2019 (https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/fr_fr/topics/government-and-public-sector/panorama-europeen-des-industries-culturelles-et-creatives/ey-panorama-des-icc-2021.pdf)

European Parliament, "EU Support for Artists and the Cultural and Creative Sector During the Coronavirus Crisis" ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649414/EPRS_BRI\(2020\)649414_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649414/EPRS_BRI(2020)649414_EN.pdf))

IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), *Research for CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

"Secure a Future for Cultural Life in Europe" (<https://cultureactioneurope.org/news/secure-a-future-for-cultural-life-in-europe/>)

Resurse online

culturadata.ro

"In the Run-up to G20 Italy, Culture Declared Essential for Post-Pandemic Recovery", UNESCO. Sursa online: <https://en.unesco.org/news/run-g20-italy-culture-declared-essential-post-pandemic-recovery>, accesat la 16.04.2021

"In locked-down Belgium, books are essential", in *France24*, 03.11.2020. Sursa online: <https://www.france24.com/en/live-news/20201103-in-locked-down-belgium-books-are-essential>, accesat la 3.11.2020.

"Protesters occupy Paris theatres to protest against Covid-19 shutdowns", in *France24*, 10.03.2021. Sursa online: <https://www.france24.com/en/europe/20210310-protesters-occupy-paris-theatres-to-protest-covid-19-shutdowns>, accesat la 04.05.2021.

PNRR – *Planul Național de Relansare și Reziliență 2021*. Sursa online: https://media.hotnews.ro/media_server1/document-2021-03-19-24675567-0-planul-national-relansare-reziliencia-pnrr.pdf

Salazar-Winspear, Olivia (2020). "Macron announces extra aid for French arts sector battered by Covid-19 crisis", în *France24*, 06.05.2020. Sursa online: <https://www.france24.com/en/20200506-macron-announces-extra-aid-for-french-arts-sector-battered-by-covid-19-crisis>, accesat la 4.05.2021.